

Bok

Om skam, skyld og ansvar

Kim Larsen
psykologspesialist

Befriende lesning for helsepersonell som har erfart at «noe gikk galt».

Terje Mesel *Når noe går galt. Fortellinger om skam, skyld og ansvar i helsetjenesten.* Cappelen Damm, 2014. 269 sider.

TERJE MESELS BOK *Når noe går galt. Fortellinger om skam, skyld og ansvar i helsetjenesten* vakte umiddelbart min interesse. På den offentlige arena er kritikk av helsevesenet epidemisk, og det virker også som media (ofte også godt hjulpet av pårørende eller etterlatte) er fri til å vinkle saker svært selektivt.

I vår postmodernistiske epoke hvor en er opptatt av sannhetens relativitet, subjektivitet og kontekst, er en også oppmerksom på viktigheten av at alle «stemmer» og synspunkter kommer frem. Fokuset på brukermedvirkning er blant annet resultat av en slik Zeitgeist. I den offentlige debatten er imidlertid én «stemme» underrepresentert: de anklagede helsearbeiderne. Det er sjeldent å se sakene fremstilt fra de profesjonelles perspektiv, men teolog og ph.d i medisinsk etikk Terje Mesel forsøker å gjøre nettopp dette i denne boken.

Dybdeintervjuer

Forfatteren har dybdeintervjuet 23 helsearbeidere. Ni av intervjuene er valgt ut til grundig analyse og supplert med materiale fra de øvrige. Mesel konsentrerer seg særlig om to spørsmål: På hvilken måte konstituerer fortellinger om når noe går galt, profesjonsforståelse og profesjonsadferd hos helsearbeidere? På hvilken måte kan et relevant skille mellom begreper som skyld og ansvar bidra til god individuell og kollektiv håndtering av disse fortellingene?

Intervjuobjektene er allmennleger, psykiatere, kirurger, pediatere, fødselsleger, psykologer, jordmødre og sykepleiere både fra intensiv og anestesi. Forfatteren presiserer at studien er av fenomenologisk karakter: «Studien er ikke en analyse av hendelser der alle fakta blir forsøkt lagt på bordet. Det er en analyse av hvordan slike hendelser oppleves og mestres, og hva slags betydning de får for helsearbeideren» (s. 23). Det filosofiske og etiske teorigrunnet som kan danne en bakgrunn for de sentrale begrepene i bokens undertittel skam, skyld og ansvar, er av et enormt omfang. I kapittel 2 zoomer forfatteren inn det av denne litteraturen som er praktisk relevant for den foreliggende studien. Han gir imidlertid i tallrike fotnoter referanser til lesere som ønsker å forfølge dette bakgrunns materialet ytterligere.

Kapittel 3 til 10 utgjør hovedkapitlene hvor intervjuene analyseres i lys av det metodologiske og teoretiske rammeverket som ble presentert i kapittel 1 og 2. Hvert kapittel innledes med en vignett som deretter analyseres og suppleres med intervjudata fra undersøkelsen. Temaene vi møter, har stor spennvidde samtidig som de representerer varianter av etiske dilemmaer i helsevesenet. Kun to av kapitlene omhandler imidlertid temaer som er direkte relevante for psykologer: kapittelet om en grenseoverskridelse i psykoterapi (kap. 5) og kapittelet om selvmord hos en innlagt psykiatrisk pasient (kap.10). Boken avsluttes med et oppsummerende kapittel om hvilke implikasjoner studiens funn vil kunne ha for praksis.

Ledernes ansvar

Forfatteren drøfter hvilke faktorer som vil bidra til større åpenhet om feil som ivaretar personalet og som medfører læring. Han fremhever ledernes og kollegiets ansvar for å gå inn i sakens detaljer. Et velmenende klapp på skulderen og noen trøstende ord om at det «kunne like gjerne vært meg» (selv om dette godt kan være tilfellet) hjelper ikke.

Forfatteren er svært tydelig på at det er forståelig at pårørende reagerer med aggresjon og anklager etter uheldige hendelser i helsevesenet. Dette er nærmest uunngåelig, blant annet som følge av urealistiske forventninger til hva medisinen og psykiatrien kan utrette. En kan umulig forlange at pårørende skal ha den samme faglige innsikten som fagfolk i forskjellige nyanserte risikovurderinger knyttet til inngrep og behandling. Samtidig bør det vel gå en grense ett eller annet sted. En av informantene sier:

Jeg føler det litt urettferdig [...] Jeg husker at vi diskuterte det en gang – det er grenser for hvor langt pårørende kan gå mot helsepersonell [...] Hvor mye skal en tåle, og hvor går grensen for hvor mye en skal ta imot? Uansett om vi har et yrke hvor vi skal være profesjonelle, så er vi mennesker også» (s. 206).

«Biblioterapi»

Forfatteren har gjort et pionerarbeid på et område hvor det finnes mange anekdotiske beretninger om hvordan helsepersonell har opplevd lignende situasjoner, men hvor det er sjelden at uheldige hendelser blir underkastet en så grundig etisk drøfting som her. I tillegg er praktiske implikasjoner rikt presentert.

Som om ikke dette var nok, kan boken også fungere som biblioterapi for helsepersonell som har opplevd lignende situasjoner. Det kan være perspektivutvidende og befriende å lese forfatterens refleksjoner. Hans analyse av den sydebukkprosessen som kan ramme helsepersonell etter uheldige hendelser, er mesterlig og tankevekkende.

I dagens flom av faglitteratur er det uunngåelig at mye av faglitteraturen preges av avtakende grensenytte. På denne bakgrunn er det sjelden en bok oppleves som så analytisk perspektivutvidende. Den gir et nyansert og rikholdig utgangspunkt for refleksjon rundt noe som er mye diskutert i dag: helsevesenets evne til å lære av sine egne feil. Bokens egenskaper bevirker også at den med utbytte kan leses av pårørende, journalister og alle som er interessert i eller er i befatning med helsevesenet.

Når noe går galt. Fortellinger om skam, skyld og ansvar i helsevesenet er et nybrottsarbeid som har noe å tilby alle. Selv om kun to av kapitlene handler eksplisitt om temaer som er relevante for psykologer, vil begrepsapparatet og forfatterens analyse være relevant for den institusjonelle konteksten psykologer ofte arbeider innenfor. Psykologer vil også ofte kunne treffe pasienter hvor de mekanismene som beskrives i boken, er klinisk relevante.